

בעלי חיים בספרי מירי לשם-פלאי

הטבע הוא נושא מרכזי מאוד בספריי. מדוע? ראשית, מדובר בסיפור אהבה. אני אוהבת חיות ואוהבת טבע. אלו נושאים הקרובים ללי. כמו כן, הטבע הוא גם נושא מרתק ומסקרן בעיניי. אני אוהבת באופן אישי לחקור וללמוד על הטבע ועל בעלי החיים, לקרוא ספרים בנושא, לצפות בסרטי טבע, ומעל לכול - לפגוש את בעלי החיים, לצפות בהם, ואם אפשר גם לחבק או ללטף מה טוב... לכן אני נהנית לשתף את קוראיי גם בעניין הרב וגם באהבה שיש לי אל בעלי החיים. אך יש לי מניע נוסף ליצירת ספרי טבע: אני רואה חשיבות עצומה בחינוך הילדים לשמירה על הטבע. כולנו מכירים היטב את אחד מסיפורי ההצלחה הגדולים של החינוך בארץ: החינוך להגנה על פרחי הבר. בשנות השישים חל שינוי דרמטי בהתנהגות המטיילים בארץ. אנשים שהיו רגילים לחזור מטיול עמוסי זרים של פרחי הבר, לפתע לא העזו עוד לגעת בפרח.

תחילתו של השינוי הייתה בחקיקת חוק הגנת הטבע ב-1963 שהגן גם על הצמחים. אולם אכיפת החוק הייתה קשה ביותר, כיוון שהמטיילים ראו בפרחים משאב בלתי נדלה. חלק מפרחי הבר כבר היו על סף הכחדה, ביניהם זנים נדירים, אנדמיים, הגדלים רק בישראל. בעזרת פעולת הסברה נרחבת של החברה להגנת הטבע קלטו בעיקר הילדים את המסר, שהועבר להם בבתי הספר, בטיולים ובתנועות הנוער. ובזכות הילדים, שלא רק הפסיקו לקטוף אלא אף אסרו על המבוגרים להמשיך בהרגל זה, ניצלו הפרחים מפני הכחדה ושוב למלא את נופי ארצנו.

בעיניי החינוך לערכי הגנת הטבע הוא חשוב ביותר. הטבע חומק בין אצבעותינו; אזורי המחיה נמחקים, ובעלי החיים נכחדים בקצב מסחרר. הסיכוי היחיד לשמירה על הטבע הוא על ידי חינוך הדור הצעיר. דרך חינוך זה ירוויחו הילדים גם ערכים רבים נוספים; למשל: הטיפול בבעלי חיים הוא דרך נפלאה ללמוד אחריות, נתינה, כבוד, וטיולים בארץ בטבע הם הדרך הטובה ביותר ללמוד את אהבת הארץ.

כיצד אפוא כדאי לחנך לשמירה על הטבע? בעיניי אותן שני סיבות הגורמות לי לכתוב על הטבע הן הדרך להגיע אל הילדים. דרך אחת היא העניין: לסקרן, לרתק, לאתגר; הדרך השנייה היא האהבה: לחוות, להתקרב, להתרגש. אלו הדברים שניסיתי להעביר בספרי "פצפונטבע": להגיש מידע מרתק ומסקרן, מתובל בהמון אהבה. זו גישה שונה מאוד מהמקובל בספרי הטבע למבוגרים. לפעמים שואלים אותי מדוע בחרתי לאייר את ספרי "פצפונטבע" ולא השתמשתי

בתצלומים. האמת היא שלא רציתי להגיש את המידע באופן אובייקטיבי בספרים אלו. רציתי ליצור ספרים בעלי מגע אישי, סובייקטיבי. לכן, אף שמדובר בספרי מדע, לא חששתי להשתמש בהומור, בדמיון ובהבעת דעה אישית, התרגשות והתפעלות. לשם כך יצרתי את הדמות של "פצפונטבע", שהוא גמד דמיוני, חביב ומעט שובב שידריך את הקוראים בטיולים שהוא עורך בספרים.

כמו כן, כדי להשיג את אותה תחושה אישית בחרתי לכתוב את כל הטקסט של ספרי "פצפונטבע" באופן ידני, אות אחר אות. בכל האמצעים הללו השתמשתי כדי להגיע אל לבם של הילדים. ספר מידע אובייקטיבי, יבש ומדויק לא היה משיג מטרה זו. כלל לא חשוב בעיניי אם ילד שקרא את "מגדיר הפרחים" ידע בסופו של הספר לקרוא לכל פרח בשמו. חשוב לי שהילד יאהב את הפרחים וירצה לפגוש אותם בטבע. חשוב לי שהילד יקרא את "לטייל בישראל", יאהב את ארצנו וירצה לטייל בה.

יחד עם זאת, לא ויתרתי על הדיוק המדעי. את הציורים ציירתי בסגנון הנאמן למציאות ואת הטקסט ביססתי על מקורות מדעיים, ואף העברתי את כל הטקסטים לבדיקה ולייעוץ של חוקרי טבע מומחים. את ההומור, את הדמיון ואת הדעה האישית הוספתי באופן שאינו מתנגש עם הייצוג המדעי הנכון של כל העובדות המוגשות בספרים.

כדי להכיר את בעלי החיים שאני כותבת עליהם אני עורכת מחקר מקדים לקראת הכתיבה של כל ספר. במהלך המחקר אני קוראת חומר רב, נפגשת עם אנשים העוסקים בתחום, ובמידת האפשר - הולכת לפגוש בעצמי את "גיבורי" הספר. למשל, לקראת כתיבת "ספר החתולים של פרופסור פצפונטבע" ביקרתי בחתוליה של "תנו לחיות לחיות". שם ישבתי, התבוננתי בחתולים וערכת רישומים שלהם. כפי שאתם יכולים לתאר לעצמכם, לא פשוט לצייר בעלי חיים תוך התבוננות. החיות אינן יושבות בשקט וממתנות שאסיים את הציור.

לכן עליי לצייר במהירות גדולה ולנסות לתפוס בעזרת עיפרון כמה שיותר לפני שהחיה זזה ומשנה תנוחה. מובן שכאשר אני מציירת בעקבות תצלומים של בעלי חיים, אני יכולה להבחין בנחת בפרטי פרטים, אך הציור מול החיה עצמה מאפשר לי ללמוד על האופי שלה, ועל אופן התנועה שלה, ולחוש אותה באופן בלתי אמצעי.

ההיכרות עם החיה נעשית לא רק על ידי רישומים, אלא גם על ידי התבוננות מקרוב ככל האפשר. לקראת כתיבת "קלינקי" נסעתי לריף הדולפינים באילת, לפגוש מקרוב דולפינים. אלו בעלי חיים שכמעט בלתי אפשרי לצייר אותם תוך התבוננות, מפני שהם כה מהירים. לכן צילמתי אותם ונעזרתי בתצלומים בעבודתי על האיוורים לספר. אך לא הסתפקתי בהתבוננות ובצילום. כדי להכירם

מקרוב הצטרפתי לשחייה עם הדולפינים, וזו הייתה חוויה בלתי נשכחת. צפיתי בהם מקרוב, גם בתוך המים, ואפילו זכיתי ללטף דולפין. אחד הדברים שהדהימו אותי במהלך השחייה היה האזנה לשפה העשירה של הדולפינים. רק כשחיתי מתחת לפני המים שמעתי לפתע מגוון צלילים שאינם נשמעים מחוץ למים. בעקבות ההאזנה לצלילים בחרתי את שמות הדולפינים שבסיפור באופן שיזכירו את הקולות שמשמיעים הדולפינים: קלינקי, יואי, קלאק ועוד. חוויית השחייה עם הדולפינים השפיעה ללא ספק על אופן כתיבת הספר, שבו ניסיתי להיכנס לתוך עורו של הדולפין, לחוש את עולמו ולספר בגוף ראשון על תחושותיו ועל חווייתו.

אדגים זאת בקטע מתוך "קלינקי":

יומפי עצר משחייתו והביט בי בכעס. "ראה איך לימדת את הדולפינה הזאת את הקפיצות שלנו! אז שחה אליה, לא אכפת לי. אני כבר לא חבר שלך". "יומפי", קראתי לעברו, "לא התכוונתי! חכה רגע!" אבל יומפי הפנה לי את זנבו, שחה והתרחק. הרגשתי כל-כך עצוב. נזכרתי בכל מיני דברים שעשיתי עם יומפי כשהיינו קטנים. איך השפרצנו דיו של דיונונים, הפחדנו דגי קיפודג עד שהתנפחו לכדור ענק, שיחקנו בצדורי אצות... החיים במפרץ נראו פתאום כל-כך רחוקים. הגעתי לאימא ונצמדתי לגופה. אימא ליטפה את גבי. לאט-לאט נרגעתי ועברתי, יחד עם כל הדולפינים בלהקה, לשחיית הלילה האיטית.

לקראת כתיבת "הלילה הגדול של לון-לון" נסעתי לפגוש שועלי חולות בחי-בר יטבתה. לשמחתי אפשרו לי לבקר בחי-בר בשעות הערב, כשהחי-בר סגור למבקרים, כדי שאוכל לצפות בשועלי החולות, שהם חיות לילה, בזמן הפעילות שלהם. ויותר מכך, הכניסו אותי לתוך כלוב השועלים כדי שאוכל להתקרב אליהם ולצלם אותם בלי הפרעה. הביקור בתוך הכלוב היה מרגש ומרתק, ולצורך העבודה על האירוס נעזרתי רבות בתצלומים שצילמתי שם.

ציירתי את השועלים דומים מאוד לשועלים שבתצלומים, אך יחד עם זאת יש הבדל חשוב בין התצלומים לאיור. ההבדל הוא בהאנשה שהוספתי לבעלי החיים. מצד אחד רצייתי לתאר אותם באופן ריאליסטי, דומה למציאות, אך מצד שני רצייתי לתת לחיות הבעות אנושיות. כדי להשיג מטרה זו, לצייר חיה מציאותית אך אנושית, ביצעתי בחיה שינויים מזעריים בלבד שהעניקו לה הבעה.

למעשה זו גם הגישה שבחרתי בה בכתיבת הסיפור. שמרתי על המאפיינים האמיתיים של החיות בטבע, פרט לכך שהן חוות רגשות אנושיים וכמובן מדברות זו עם זו בשפת בני האדם.

אדגים בקטע מהספר "הלילה הגדול של לון-לון":

לון-לון הבין שכאשר רדף אחרי הירבוע התרחק מאוד מביתו. רק עכשיו הוא שם לב שהלילה כבר ירד. ירח גדול וכסוף האיר את המדבר. "אני לא יודע איפה המחילה", אמר לון-לון והרגיש פתאום נורא לבד. דמעה נשרה על לחיו. "אני מבין שהלכת לאיבוד", אמר הקיפוד. "טוב, אל תכנה. יש לי חבר שמכיר את כל מי שגר בסביבה. הוא בטח ידע איפה המחילה". לון-לון הלך בעקבות הקיפוד. הם הלכו עד שהגיעו לעץ.

הנושא של מידת ההאנשה מעסיק אותי מאוד, הן בכתיבה והן באיור. בספרי "פצפונטבע", מאחר שהם ספרי מידע, בחרתי לא להשתמש כלל בהאנשה של החיות. כדי ליצור בכל זאת את הקשר עם הילדים הקוראים יצרתי את הדמות הדמיונית של פרופסור פצפונטבע.

אך לעומת זאת, בספר על לון-לון, כמו גם ב"קלינקי", הסיפור הוא דמיוני, אך מבוסס על החיים האמיתיים של בעלי החיים בסיפור. כלומר, רציתי שיהיה אפשר ללמוד דרך "הלילה הגדול של לון-לון" על חייהן של חיות המדבר ודרך "קלינקי" על חיי הדולפינים בטבע. יחד עם זאת רציתי שיהיה גם מעניין לקרוא את הסיפורים כסיפורי הרפתקאות המתארים מגוון חוויות אנושיות של חברות, אהבה, פרדה, קנאה ועוד. לכן התלבטתי רבות היכן להעביר את הגבול. הכתיבה והאיור נעשו תוך בדיקה מתמדת של סוגיה זו: כיצד ליצור את העניין ואת הדרמה בסיפור בלי לפגוע באמינותה של החיה? עד כמה להשאיר את החיה עם כל מאפייניה והתנהגותה הטבעית, וכמה אנושיות להוסיף לה?